
Genç, Sabit (2020). "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Veray Kazasında Bir Yörük Cemaati: Sosyal ve Ekonomik Özellikleri ile Cemaat-ı Gökçeli". *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. S. 7, s. 39-68.

XIX. YÜZYILIN İLK YARISINDA VERAY KAZASINDA BİR YÖRÜK CEMAATİ: SOSYAL VE EKONOMİK ÖZELLİKLERİ İLE CEMAAT-I GÖKÇELİ A YÖRÜK COMMUNITY IN VERAY DISTRICT IN THE FIRST HALF OF THE XIXth CENTURY: GÖKÇELI COMMUNITY WITH ITS SOCIAL AND ECONOMIC FEATURES

Dr. Sabit GENÇ*
Amasya Sosyal Bilimler Lisesi
sbtgnc@hotmail.com

Öz

XI. yüzyıldan itibaren kitleler halinde Anadolu'ya gelen Türk topluluklarının büyük bölümü şehir, kasaba ve köylere yerleşmek, ya da boş arazilerde yeni köyler kurmak suretiyle yerleşik yaşama geçmişlerdir. Ancak bazı topluluklar uzun süre Anadolu'da konar-göçer yaşam tarzını devam ettirmişlerdir. Osmanlı Devleti, bu konar-göçer unsurları XVII. yüzyıldan itibaren iskân etmeye çalışmış fakat bu süreç kolay olmamış, XIX. yüzyılda dahi bu grupların iskân problemiyle uğraşmak zorunda kalmıştır. Osmanlı dönemi tahrir, nüfus ve temettuat defterlerinde konar-göçer topluluklar olan Yörük ve Türkmen aşiretlerin dağılımı, yerleşim alanları, iskân süreçleri ile ilgili önemli bilgiler mevcuttur. Son dönemlerde tahrir, nüfus ve temettuat defterlerinden yararlanılarak bu toplulukları konu alan bazı çalışmalar yapılmıştır. Ancak XV. yüzyıldan itibaren Veray kazası sınırları içinde yaşadığını bildiğimiz, Gökçeli cemaati üzerine ayrıntılı bir

* ORCID: orcid.org/0000-0003-3165-5897

çalışma yapılmamıştır. Gökçeli cemaati, konar-göçer yaşam tarzını bölgeye taşımış, yaşam alanlarını da XVII. yüzyıldan sonra bölgeye gelen Kürt aşiretleriyle paylaşmıştır. Konar-göçer kimliğini muhafaza ederken coğrafyanın etkisi ile yavaş yavaş yerleşik-ziraatçı bir toplum haline dönüşmüştür. Bağlı bulunduğu kazaya tabi yörüklerin çoğu Zile kazası sınırları içinde yaşarken, Gökçeli cemaati Veray arazisinde yerleşmeyi tercih etmiştir. Bu özellikleri nedeniyle XIX. yüzyılda yörüklerin idari, sosyal ve ekonomik özelliklerinin tespiti açısından mikro ölçekte iyi bir örnek teşkil edeceği değerlendirildiğinden çalışma konusu olarak tercih edilmiştir. Bu çalışmanın temel problemi, nüfus ve temettuat defterleri ışığında bölgenin günümüzdeki demografik yapısının şekillenmesinde etkili olan, Gökçeli cemaatinin tarihi süreci, yerleşim alanları, XIX. yüzyıldaki nüfus ve ekonomik durumlarının ve yerleşik yaşama geçiş sürecinin ortaya konulmasıdır. Bu cemaat örneğinden hareketle de diğer Yörük cemaatlerinin XIX. yüzyıldaki nüfus ve ekonomik durumları, yerleşik yaşama geçiş süreci, bu süreçte idari, adli ve ekonomik yaşamlarındaki meydana gelen değişiklikler hakkında bir fikir verilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Veray Kazası, Gökçeli, yörük, konar-göçer.

Abstract

Most of the Turkish communities that came to Anatolia in masses since the XIth century have settled down by settling in cities, towns and villages, or by establishing new villages in vacant lands. However, some communities continued their nomadic lifestyle in Anatolia for a long time. Ottoman State, tried to settle these nomadic elements in the XVIIth century, but this process was not easy, even in the XIXth century, these groups had to deal with the settlement problem. There are important information about the distribution of Yörük and Turkmen tribes, settlements, and settlement processes, which are the nomadic communities in the Ottoman period tahrir, population and temettuat books. Recently, some studies on these communities have been carried out by making use of tahrir, population and temettuat books. However, there has been no detailed study on the Gökçeli community, which we know lived within the boundaries of the district of Veray since the XVth century. The Gökçeli community has carried the nomadic lifestyle to the region, and shared its habitats with the Kurdish tribes who came to the region after the XVIIth century. While maintaining its nomadic identity, it gradually turned into a settled-agricultural society with the influence of geography. While most of the nomads subject to the district live within the boundaries of the district of Zile, the Gökçeli community preferred to settle in Veray. Because of these features, It has been preferred

as a study subject since it is evaluated that the nomads will constitute a good example on a micro scale in terms of determining the administrative, social and economic characteristics of the XIXth century. The main problematic of this study is the historical process of the Gökçeli community, residential areas, which are effective in shaping the demographic structure of the region in the light of population and temettuat books. It is to reveal the population and economic conditions of the XIXth century and the transition to settled life. Based on this congregation example, the other Yörük communities' XIXth Century, population and economic situation, the transition to settled life, an idea about the changes in administrative, judicial and economic life in this process.

Keywords: District of Veray, Gökçeli, yörük, nomad.

Giriş

XI. yüzyıldan başlayarak yoğun şekilde Anadolu'ya gelen Türklerin bir bölümü yerleşik yaşama geçerken diğer bir bölümü konar-göçer yaşam tarzını devam ettirmiştir. Konar-göçer yaşamı devam ettirenler *Yörük* ya da *Türkmen* olarak adlandırılmışlardır. Bu konar-göçerlerden Anadolu'nun orta ve batı bölgelerinde XVII. yüzyıldan önce konar-göçerlik edenlere Yörük,¹ kurdukları köylere Yörük köyü denirken, XVII. yüzyıldan itibaren bu bölgelere gelen konar-göçerlere Türkmen, kurdukları köylere ise Türkmen köyü denilmiştir (Gündüz, 2015: 32). Türkmenler esasen XVI. yüzyıl sonlarına kadar genelde Anadolu'nun doğusunda iken daha sonraki tarihlerde devlet nizamındaki çözülmeden sonra yavaş yavaş Anadolu'nun batı bölgelerine gelmeye başlamışlardır (Gündüz, 2015: 34-35).

Türkmen ve yörükler, kendi aralarında il ya da ulus adı altında gruplandırılmış ve yukarıdan aşağıya doğru boy, aşiret, cemaat, oymak, mahalle, oba (aile) şeklinde bölümlere ayrılmış aynı zamanda yaylak-kışlak hareketine bağlı olarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir (Halaçoğlu, 2010: 28-29). Genelde kendi iç

¹ Yürüyen manasına gelen Yörük tabiri, "yürümek" fiilinden ve yürü ya da yörü kelimesinin sonuna gelen k ekiyle türetilmiştir (Gülten, 2009: 39). Sözlükte göçebe, göçer manasına gelen Yörük kelimesinin XIV. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmış ve yaygın biçimde kullanılmış olması mümkündür (Sümer, 2013: 570).

hiyerarşisi yukarıdaki gibi sıralanan konar-göçerler kışlak yerleri esas alınarak idari ve hukuki bakımdan bir sancağa bağlanır ve o sancağın tebaası sayılırdı (Şahin, 2006: 186). Devlet bu grupları başlarına seçilen bir boy ya da aşiret beyi, alt gruplar olan cemaatleri kethüda ile idare yoluna giderken, vergilerini toplama görevini de voyvoda² denen görevlilere havale etmiştir. Ancak nüfusu kalabalık olan bazı konar-göçer gruplara kaza statüsü verilerek de idare edildiği olurdu. Kaza statüsü verilen konar-göçerlerin genel idari ve adli sorumluluğu kaza kadısına, daha alt birim olan cemaatlerin idaresi kethüdalara, vergilerini toplama sorumluluğu ise voyvodaya ait olurdu. Bu kazaların belli bir merkezi olmayıp kadıları ya ilgili konar-göçer grubun yaylakları/kışlakları arasında dolaşarak adli sorunları çözer ya da yaylak/kışlakların bulunduğu bölgeye en yakın şehirde ikamet ederdi. Konar-göçerlerin bu şekilde bir idari düzene tabi tutulmasıyla bir yandan aşiretlerin idari düzen dışına çıkararak vergi vermekten kurtulmaları önlenmiş, diğer yandan da dağılmaları önlenerek ordunun ve büyük şehirlerin temel ihtiyaçları olan hayvan ve hayvansal ürünlerin temininde süreklilik sağlanmıştır (Gündüz, 2015: 35).

Osmanlı Devleti, konar-göçer grupları XVII. yüzyıldan itibaren yerleşik halka zarar vermelerini önlemek, harap ve boş yerleri imar ederek ziraate açmak, göçebe gruplara karşı yerli ahaliyi korumak düşüncesiyle iskân etmeye çalışmıştır (Orhonlu, 1987:

² Başlangıçta "Has" denilen gelir bölgelerinin yönetimini sahibi adına yürüten kimseye denirdi. Sonraları serbest tımarların, vali ve mutasarrıflara verilen bazı gelirlerin de voyvodalarca yönetildiği anlaşılmaktadır. İltizam ve mukata usulünün yaygınlaşması voyvodalığın gelişmesine ve yayılmasına yol açmıştır. Hazinesinin yanı sıra vali ve mutasarrıflarda gelirleri kendilerine bırakılan sancaktan küçük yerlere vergileri kendileri adına toplamak üzere voyvoda göndermişlerdir. Bunlar daha çok yöreyi iyi bilen, ayanlık yapmış kimselerdi. Görev süreleri genelde bir yıl olup daha uzun süre görev yapanlarda olurdu. Voyvodalar bölgelerinin vergilerini toplayarak ilgiliye ödemek yanında, güvenliğin sağlanması, gerektiğinde asker toplayıp seferlere katılmak da görevleri arasında idi. Tanzimat'tan hemen sonra voyvodalık kurumu kaldırılmış, mülki teşkilatta kaza ünitesi oluşturulmuş, yönetimi de kaza müdürlerine bırakılmış, voyvodaların görevleri bir bakıma bunlara devredilmiştir (Çadırcı, 1988: 1232-1236).

39-47). Fakat bu girişim kolay olmamış, konar-göçerlerin iskânı yönündeki çabalar XIX. yüzyılda bile devam etmiştir.

Anadolu'daki konar-göçer olarak yaşamış Yörük ve aşiretler üzerine son dönemlerde araştırmacıların yoğun ilgi gösterdiği, bu konuda çok sayıda çalışma yapıldığı görülmektedir.³ Bu çalışmada ele alınan Gökçeli cemaati de XVII. yüzyıldan evvel Anadolu'ya gelmiş ve günümüzde Amasya iline bağlı Göynücek ve Çorum iline bağlı Mecidözü ilçelerinin sınırları içinde kalan Karadağ Silsilesi'ne yerleşmiş bir Yörük cemaatidir.⁴

Yörükler Anadolu ve Rumeli'de bazen İçel Yörükleri, Kastamonu Yörükleri, Teke Yörükleri örneklerinde olduğu buldukları sancak veya kazanın ismiyle anılırken bazen de yaptıkları esas işlerine atfen darıcı, yüncü gibi isimlerle anılmıştır (Gündüz, 2005: 22-23). Ancak Uluyörükler, Atçekenler ve Karacakoyunlular gibi buldukları yer ya da esas işlerinden dolayı isimlendirilmeyen bazı Yörük grupları da vardı. Bu

³ Armağan, Latif (1999). "Osmanlı Devleti'nde Konar-Göçerler", Osmanlı Ansiklopedisi, C.IV, 142-150. / Demir, Alpaslan (2017). "Osmanlı Devleti'nde Yörükler ile Yerleşiklerin Kavgası: Kayıp Köyler Meselesi" Akademik Bakış Dergisi C.XI, S.21: 15-31. / Emecan, Ferudun (1999), " Osmanlılarda Yerleşik Hayat, Şehirliler ve Köylüler", Osmanlı Ansiklopedisi, C.IV: 91-97. / Gündüz, Tufan (2015). Anadolu'da Türk Aşiretleri, İstanbul: Yeditepe Yayınları. / Halaçoğlu, Yusuf (2010). Osmanlı Kimliği ve Aşiretler, İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı. / Orhonlu, Cengiz (1987). Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı, İstanbul: Eren Yayıncılık ve Kitapçılık Limited Şirketi. / Saydam, Abdullah (1993b). "Orta Anadolu'daki Aşiretlerin İskânı (1839-1853)". Doğumunun 50. ve Hizmetinin 10. Yılında Prof. Dr. Bayram Kodaman'a Armağan. Samsun. 227-256. / Türkay, Cevdet (2012). Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak ve Aşiretler. İstanbul: İşaret Yayınları. / Yiğit, İlker (2018). "Konar Göçer Bir Topluluğun Son Durağı Antalya: Köselere Cemaati Örneği (XIX. Yüzyıl-Günümüz)". Antalya Kitabı-1, Ed. Bedia Koçakoğlu vd. Antalya: Büyükşehir Belediyesi Yayını. 1026-1049. / İnbaşı, Mehmet (2000). Rumeli Yörükleri (1544-1675), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları. / Lindner, R. Paul (2000). Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar, Ankara: İmge Kitabevi. / Gülten, Sadullah (2017). XVI. Yüzyıl Anadolu'sunda Moğol Bakiyeleri: Çungarlar. History Studies, Volume 9, Issue 4 (53-61). Gülten, Sadullah (2015). Bozok Türkmenleri, İstanbul: Pervane Yayınları. Ak, Mehmet (2015). Teke Yörükleri (1800-1900). Ankara: TTK.

⁴ Gökçeli kabilesinin kışlak/köyleri Köseeyüb, Yassıkışla, Gökçeli, Göynücek, Sığırçayı, Çoran ve Karayakup idi (BOA.NFS.d.2283: 462b- 509a).

çalışmanın konusu olan Gökçeli cemaati de bu gruplardan Uluyörükler diye bilinen gruba dahildir. Sivas, Tokat, Amasya ve Kırşehir yörelerinde yaşayan Uluyörükler⁵ Yüzde Pâre, Orta Pâre⁶

⁵ XV ve XVI. yüzyılda Anadolu'daki en büyük konar-göçer teşekküllerinden biri olan Ulu Yörükler, Anadolu'da farklı sancak ve kazalara dağılmış halde yaşamaktaydı. Nitekim Ulu Yörük'ün bazı parçalarına Antalya ve Ankara çevrelerinde rastlansa da ana kütlesi Sivas, Tokat, Amasya, Çorum, Yozgat ve Kırşehir bölgelerinde bulunmaktaydı. Uluyörüklerin XVI. Yüzyıldaki tarihi, kışlakları, idari ve sosyo-ekonomik durumları ile ilgili olarak bir tez çalışması yapmıştır. Uluyörüklerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Şahbaz, Davut (2018). XVI. Yüzyılda Ulu Yörük Teşekkülleri (Etrak-ı Büzürk). Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). Şahbaz'a göre "...Ulu Yörük veya daha eski ve asıl adlandırılmayla Etrak-ı Büzürk, Köseadağ Savaşı sonucunda Anadolu Selçuklularını hâkimiyetleri altına alan Moğol/İlhanlı döneminin bir yadigârıdır. Muhtemelen Sivas, Tokat, Amasya gibi Selçuklu Devleti'nin önemli merkezlerinde idareyi ele geçiren veya istediklerini idareye geçiren Moğollar, kendileriyle birlikte Anadolu'ya gelen Türk ve Tatar konar-göçer gruplarını askeri güç olarak kullandıkları gibi, sözü edilen coğrafyanın belirli bölgelerini onlara yurtluk olarak vermişlerdi. Bu konar-göçerler zaman içerisinde farklı siyasi oluşumların içerisinde yer alıp rol oynadılar. Özellikle İlhanlı hâkimiyetinin sona erdiği zamanlarda, Karamanoğulları, Eretna ve Kadı Burhaneddin devletleri, Kara ve Ak Koyunlu Türkmenlerinin siyasi tarihlerinde yer aldılar. Yıldırım Bayezit zamanında ise Osmanlıların bölgeyi ele geçirip burayı Eyalet-i Rum adıyla bir beylerbeyliğine dönüştürmelerinden itibaren ise Osmanlı idari sisteminin parçası oldular. Eski siyasi güçlerini ve önemlerini kaybettikleri için daha çok içtimai ve iktisadi saiklerle bir idari ünite içerisinde yer aldılar. Bu nedenle siyasi geçmişlerini hatırlatan Etrak-ı Büzürk yerine göçerliklerine vurgu yapan Ulu Yörük adıyla daha çok anıldılar. (Şahbaz, 2018: 320-321)." Erhan Afyoncu, 1574 yılında 590 Ulu Yörük cemaati bulunduğunu, bu cemaatlere ait 20.137 hâne ve 18.019 mücerred nüfusun olduğunu belirtmektedir (Afyoncu 2000: 1-7).

⁶ Zile yöresinde 1831 yılında yapılan nüfus sayımında Orta Pareye -kaza- tabi bölükler- kabileler- şunlardır: **Akkuzulu kabilesi** (Almın?(المن) ile birlikte Sarayköy, Ağca Keçili, Küplüce, Koyunculu, Sarıkaya, Fakih Dağı, Kurd Ağılı, Kethüdalı, Arpaç, Hacı, İshaklı, Sıraç, Savcı, Karayük, Kirampa, Bazlambaç), **Çepni kabilesi** (Kızılca Kışla, Çandır, Hacı İlyas, Eğilcen?, Eskiköy, Dere Çiftlik, Baydığın), **Gökçeli kabilesi** (Köseeyüb, Yassıkışla, Gökçeli, Göynücek, Sığırcayı, Çoran, Karayakup), **Emir Said kabilesi** (Kargı, Ballı Kaya) (BOA.NFS.d.2283: 462b- 509a). Başlangıçta Zile yörüklerinden bir bölümünün idaresi için kurulmuş merkezi Zile olan müstakil bir kaza iken Tanzimat sonrası 1853 yılında lağvedilmiş, adı geçen kazaya bağlı yörükler idari, adli ve mali yönlerden sınırları içinde kaldıkları kazalara bağlanmıştır (BOA. A.}MKT.UM.132/87).

ve Şark Pâre diye üç kola ayrılır. Bu kümeleri teşkil eden oymaklar da bölük adını taşır. Bu bölüklerin hepsi XVI. yüzyılın başlarında kışlaklarında çiftçilik yapmaktaydı. Uluyörük'ü meydana getiren bölükler İlbeyli, Çepni, Ak Salur, Akkuzulu, Gerampa, Gökçeli, Şerefeddinli, Çungar⁷ (ca'ungar=sol kol), Çavurcu, Ustacalı (Ustacılı), Dodurga, Turgutlu, Akçakoyunlu, Karakeçili, İnallı, Özlü, Alibeyli, Kuzugüllü, Karafakihli, Kırıklı, Bollu, Çaponlu, Tatlu ve Kulağuzlu'dur (Sümer, 2013: 570-71). Kendi aralarında il ya da ulus adı altında gruplandırılan ve yukarıdan aşağıya doğru pare, bölük şeklinde bölümlere ayrılan bu yörükler, XIX. yüzyıl Osmanlı nüfus sayımlarında kayıt altına alınırken ait oldukları pareler kaza, bölükler ise kabile şeklinde kaydedilmiştir⁸. Bu kayıtlardan Uluyörükler'in her üç koluna da kaza statüsü verilerek idare edildiği anlaşılmaktadır. Gökçeli cemaatinin mensup olduğu Orta-Pare kazası da bunlardan birisi olup kaza kadısı kazaya bağlı yörüklerin çoğunluğu Zile kazası sınırları içinde yaşadıkları için Zile kaza merkezinde oturmaktaydı.

Uluyörükler'in Orta-Pare kazasına mensup olan Gökçeli Cemaati; Sığırçayı ahalisini hariç tutarsak günümüzde Göynücek ile Mecidözü ilçelerinin sınırını oluşturan, Alaca ilçesinden başlayarak Ortaköy ilçesinden geçen, Ortaköy ilçesinden sonra Çekerek Irmağı'na paralel olarak kuzeye doğru Geldingen Ovası'na kadar uzanan Karadağ silsilesinin doğu ve batı yamaçlarına yerleşmişlerdir. Cemaat mensuplarından günümüzde Mecidözü ilçesine bağlı Köseeyüb köyü sakinleri Karadağ'ın batı yamaçlarına yerleşirken, diğerleri Karadağ'ın doğu yamaçlarında güneyden kuzeye doğru sırasıyla günümüzdeki Damlaçimen, Karayakub, Gökçeli, Göynücek ve Yassıkışla köylerinin bulunduğu yerleri kışlak olarak kullanmışlar, yazları ise Karadağ'ın zirvelerindeki düzlüklerde sürüleriyle yaylaya çıkmışlar, konar-

⁷ "... Cavunkâr" dinilen Moğollar, ... Cavunkâr Türkler arasında "Çunkâr" demekle meşhûr idi (Yasar 2013b: 59). Hüseyin Hüsameddin Yasar'ın verdiği bilgilerden bu yörük grubundan bir kısmının Moğol kökenli olduğu anlaşılıyor.

⁸ Zikredilen kayıt örnekleri için bkz. Gökçeli bölüğü değil Gökçeli kabilesi olarak (BOA.NFS.d.2283: 493a), Çepni bölüğü Çepni kabilesi olarak (BOA.NFS.d.2283: 488b), Akkuzulu bölüğü Akkuzulu kabilesi şeklinde ve Orta Pare de Orta Pare kazası şeklinde kaydedilmiştir (BOA.NFS.d.2283: 462b).

göçer bir hayat sürmüşlerdir. Aynı cemaate mensup olmasına rağmen Sığırçayı ahali (BOA.NFS.d.2283: 499, NFS.d.2510: 15b, ve TMT.d.14514: 67) yukarıda ismi geçen köylerin yerinden oldukça uzak olan Çekerek Irmağı'nın doğusunda ve Buzluk Dağı'nın eteklerinde yerleşmeyi tercih etmiştir. Günümüzde Göynücek ilçesine bağlı bir köy olan Sığırçayı köyü sakinlerinin yaylak olarak Karadağ'ı değil Çekerek Havzası'nın doğu sınırını oluşturan Buzluk Dağı'nı kullandıkları görülmektedir.

Osmanlı resmi kayıtlarında Cemaat-i Gökçeli (TT.d.19: 555), Kabile-i Gökçeli Yörük-an-ı Zile (BOA.NFS.2283: 493), (BOA.NFS.d.2510: 1b) gibi isimlerle anılan cemaatin XIX. yüzyılda Amasya sancağının sınırları içinde yaşamalarına rağmen idari yönden Sivas vilayetine tabi -bağlı cemaatlerinin çoğu Zile kazasında yaşayan- müstakil Orta-Pare kazasına, mali yönden Zile voyvodalığına tabi oldukları (BOA.C.ZB.64/3156), sayımlar esnasında Zile kazasına ait defterlere kaydedildikleri anlaşılmaktadır. Cemaat ile ilgili ulaşabildiğimiz ilk Osmanlı kaynağı 1486 yılına aittir. İlgili kayda göre Gökçeli cemaati *Etrak-i Sivas* ismiyle kaydedilen bir Yörük topluluğunun içinde *Cemaat-i Gökçeli Tabi-i Sivas* şeklinde geçmektedir (BOA.TT.d.19: 555). Bu sayımda cemaatin sakin olduğu herhangi bir köy ismi zikredilmemiştir. 1576 yılında ise cemaatin kışlağı olan yerlerden Gökçeli, Yassıkışla ve Sığırçayı Geldigelen kazasının⁹ köyleri olarak kaydedilmiştir¹⁰. 1695 yılında ise Kabile-i Gökçeli adı

⁹ Kaza-i Geldiklan -Amasya'nın batı taraflarını muhit olup merkezi günümüzde Amasya merkeze bağlı olan Ortaköy'dür. Danişmendliler döneminin başlarında Harezm Türklerinden Afşar kabilesi beylerinden Baygeldi ve aşireti bu nahiyede iskân olunarak Baygeldi Çiftliği manasına gelen Baygeldi Alan denmiş ve önce Geldi Alan ve daha sonra da Geldiklan ismiyle meşhur olmuştur (Yasar, 2013: 163). Kaza ismi bazı çalışmalarda Geldiklan şeklinde okunup aynı şekilde kullanılmasına rağmen (Yasar, 2013: 163, Defter-i Mufassal-ı Liva-i Amasya Cild'ül Evvel, 2015: 33) Alparslan Demir ve Yasin Dönder tarafından yapılan bir çalışmada Geldigelen şeklinde okunmuş ve aynı şekilde kullanılmıştır (Demir ve Dönder, 2017: 164). Yöre halkı arasında da Geldigelen şeklinde kullanıldığından bu çalışmada da Geldigelen ismi kullanılmıştır.

¹⁰ Günümüzde cemaat mensuplarının sakin olduğu Gökçeli, Gökçeli köyünün mezrası Karayakub -günümüzdeki Karayakub köyü-, Sığırçık -günümüzdeki Sığırçayı-, Yassı -günümüzdeki Yassıkışla köyü- (Defter-i Mufassal-ı Liva-i Amasya

altında Karayakub, Çoran-Karacaviran, Göynücek, Kavakalanı, Köseeyüblü, Emir-i Zela Kışlası, Bozbeyi, Koyunculu, Yassıkışla, Gökçeli, Eski Kışla, Kalafatlı, Bayanlu, Harmandalu köylerinin kayıtlı olduğu anlaşılmaktadır (BOA.MAD.d.6112: 18-20). XIX. yüzyıla ait nüfus defterlerinde cemaat mensuplarına ait köylerin sayısının azaldığı görülmektedir. 1831 yılında yapılan sayımda Kabile-i Gökçeli Yörükân-ı Zile adı altında Köseeyüb,¹¹ Yassıkışla,¹² Gökçeli,¹³ Sığırcayı,¹⁴ Karayakub,¹⁵ Göynücek,¹⁶ Çoran¹⁷ köyleri kayıtlı iken (BOA.NFS.d.2283: 493-502), 1838 yılında Kabile-i Gökçelü adı altında yine aynı köylerin kaydedildiği ortaya çıkmaktadır (BOA.NFS.d.2510: 1b-20a). İdari ve mali yönden müstakil bir yönetime sahip olan cemaat mensuplarının statüsü Tanzimat sonrası değişmiştir. Tanzimat ile birlikte konar-göçer toplulukların müstakil idarelerine son vermek, kışlaklarını sıradan köyler haline getirerek en yakın kazalara bağlamak, idari, mali ve adli alanlarda konar-göçerlerin müstakil idarelerinden kaynaklanan dağınlığı önlemek, birliktelik sağlamak yönündeki çabaların sonucu olarak 1853 yılında cemaatin bağlı olduğu müstakil kaza -Orta-Pare- lağvedilmiş, cemaat mensupları da idari, adli ve mali yönlerden sınırları içinde kaldıkları kazalara bağlanmıştır (BOA.A.}MKT.UM.132/87). Şimdi XIX. yüzyılın ilk yarısındaki resmi kayıtları dikkate alarak adı geçen köylerde sakin cemaatlerin nüfusu ve ekonomik durumlarını inceleyerek cemaatin genel nüfus ve ekonomik yapısını ortaya koymaya çalışalım.

Cild'ül Evvel, 2015: 449, 502, 551) köylerinin Amasya sancağına tabi Geldigelen kazasına bağlı köyler haline geldiği anlaşılmaktadır. XVII. yüzyılda ismi geçen Göynücek ve Çoran köylerinin burada isimlerinin geçmediğine bakılarak XVI. yüzyılın son çeyreğinde henüz kurulmamış olduğu söylenebilir.

¹¹ Günümüzde Mecidözü ilçesine bağlı Köseeyüp köyü.

¹² Günümüzde Göynücek ilçesine bağlı Yassıkışla köyü.

¹³ Günümüzde Göynücek ilçesine bağlı Gökçeli köyü

¹⁴ Günümüzde Göynücek ilçesine bağlı Sığırcayı köyü.

¹⁵ Günümüzde Göynücek ilçesine bağlı Karayakub köyü

¹⁶ Günümüzde Göynücek ilçe merkezi olan yerleşim birimi

¹⁷ Günümüzde Göynücek ilçesine bağlı Damlaçimen köyü

XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Gökçeli Cemaatinin Nüfusu

Osmanlı Devleti'nde 1831 ve sonraki yıllarda ülke genelinde yapılan nüfus sayımlarında yerleşik Müslüman ve gayrimüslimlerin sayımına paralel olarak konar-göçer unsurlar da sayılmıştır. Bu bağlamda her ne kadar kışlaklarına yerleşmiş ve ziraat yapmakta olsalar da yaylakları ve kışlakları arasında konar-göçer yaşam tarzını devam ettiren Gökçeli cemaati ve onun bağlı olduğu -merkezi Zile olan- müstakil Orta-Pare kazasına tabi diğer konar-göçerlerde sayılmıştır. Cemaat mensuplarının sayımına ait 1831 yılına ait 2283, 1838 yılına ait 2510 numaralı nüfus defteri ile tarihini tespit edilemeyen 2540 numaralı mufassal nüfus defterinde ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır.

Cemaat mensuplarının sakin olduğu köylerde 1831 ve 1838 yıllarında erkek nüfusun sayımına ait nüfus defterleri, 1844-45 yılında yapılan temettuat¹⁸ sayımına ait temettuat kayıtlarından XIX. yüzyılın ilk yarısında cemaat mensupların erkek nüfusu ve hane sayılarını tespit edebilmekteyiz. Bahsi geçen tarihlerde yapılan nüfus ve temettuat sayımlarındaki veriler tablo haline getirildiğinde karşımıza şu tablo çıkmaktadır.

Tablo-1: Cemaat Mensuplarının XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Yapılan Bazı Sayımlarındaki Hane Sayısı ve Nüfusu¹⁹

Yıl	Çoran		Gökçeli		Göynücek		Karayakub		Sığırçayı		Yassıkışla		Köseeyüb		Toplam Nf.
	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	
1831	-	82	-	28	-	103	-	64	-	38	-	43	-	169	527
1838	31	82	11	28	37	104	21	72	13	35	17	59	60	144	524
1844	40	-	9	-	41	-	19	-	11	-	18	-	67	-	-

¹⁸ Temettuat gelir, fayda, kazanç anlamlarına gelmektedir (Fidan v.d., 1996: 2833). Temettuat ise kazançlar anlamına gelmektedir.

¹⁹Tablo hazırlanırken (BOA.NFS.d.2283: 393-502), (BOA.NFS.d.2510: 1a-20a), (BOA.ML.VRD.TMT.d. 14514) defterler kullanılmıştır.

Tabloya göre cemaat mensuplarının erkek nüfusunun 1831 yılında 527, 1838 yılında 524 olduğu, erkek nüfus kadar kadınların da yaşadığını kabul edersek erkek ve kadın toplam nüfusun 1831 yılında 1.054, 1838 yılında ise 1.048 olduğu söylenebilir. 1838 yılında erkek ve kadınlar birlikte hane başına düşen nüfusun yaklaşık 5,51 olmaktadır. 1575 yılında 167 haneden ibaret olan cemaat mensuplarının (Şahbaz, 2018: 263), 5,51 oranıyla XVI. yüzyıldaki nüfusunun tespit etmeye çalıştığımızda yaklaşık 921 kişi olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu sayıyı doğru kabul edersek 1575 yılından 1838 yılına kadar 263 yılda cemaat mensuplarının nüfusunun %13,78 oranında arttığı ifade edilebilir. XIX. yüzyılın ilk yarısında hane başı ortalama nüfusun -Çifteler ilçesinde yaşayan- Boynuyoğunlu yörüklerinde²⁰ 4,72, -Zile, Yozgat çevrelerinde yaşayan- Akkuzulu bölüğünde²¹ 6.47, Gülnar yörüklerinde²² 5,53, Gökçeli cemaati ile aynı bölgeyi

²⁰ 1840 yılında yapılan nüfus sayımına göre günümüzde Afyon'un Emirdağ ile Eskişehir'in Çifteler ilçeleri mücavir alan sınırlarında kalan bölgede yaşayan ve Beyköyü, Gedikevi, Kılıçlı ve Kulaklı adındaki 4 köyden oluşan ve Boynuyoğunlu diye bilinen Yörük grubunun toplam erkek nüfusu 924, hane sayısı ise 391 idi (Özel, 2016: 60). Bu veriye göre erkek nüfus kadar kadın nüfusun varlığı dikkate alınırsa toplam nüfus yaklaşık 1.848 kişi olur. Hane başına düşen nüfus ise yaklaşık 4,72 olur.

²¹ 1838 yılında müstakil Orta-Pare kazasına tabi olan Zile kazasına bağlı Kızılkünbed nahiyesi (günümüzdeki Yozgat ili Aydıncık ve Çekerek ilçesi civarı), Kuştaş nahiyesi (günümüzde Zile ilçesinin İğdir köyü ve çevresi), Meşhedabad nahiyesi (Zile ilçesi Boztepe köyü ve çevresi) ve Acacı nahiyesi'ne (Yozgat ili Çekerek ilçesi kırsalı) dağılmış olarak yaşayan Akkuzulu cemaatine mensup konar-göçerlerin kışladığı Küplüce, Koyunculu, Hacı, Uluköy, Kethüdalık, Arpaç, Kuzu Ağılı, Ağca Keçili, Fakih Dağı ve Eylemez köylerinde yapılan erkek nüfus sayımında toplam 248 hanede 803 nüfus olduğu anlaşılmaktadır. Erkek nüfus kadar kadın nüfusun olduğu kabul edilirse toplam nüfusun 1.606 olduğu söylenebilir. Bu rakamlara göre hane başına ortalama 6,47 nüfus düştüğü anlaşılır (BOA.NFS.d.2510: 16b-41a).

²² 1840 yılında günümüzdeki Mersin iline bağlı Gülnar ilçesi sınırları içinde yaşayan yörüklerin sayımına ait defterde 1.398 hanede yaşayan 3.867 erkek yörük nüfus olduğu görülmüştür (Ak, 2013: 7). 3867 erkek nüfus kadar kadın nüfusun varlığı esas alınır cemaatin genel nüfusunun 7.734, hane başına düşen ortalama nüfusun ise 5,53 olduğu görülür.

yaşam alanı olarak paylaşan Milli aşiretinde²³ -Kürd aşireti- 5,75, Veray kazası genelinde²⁴ 5,66 olduğu görülmektedir. Bu rakamlara göre: Yörük cemaatleri arasında hane başı nüfusun bölgeye ve cemaate göre farklılıklar gösterdiği, Gökçeli cemaatinin

²³ 1838-39 yılında Karadağ ve çevresinde kışlaklarında yaşayan Milli aşireti mensuplarını sayımına ait nüfus defterine göre 429 hanede yaşayan 1.235 erkek nüfus vardı. Erkek nüfus kadar kadın nüfusun varlığı kabul edilirse aşiret mensuplarının genel nüfusunun yaklaşık 2.470 olduğu, hane başına da ortalama 5,75 kişi düştüğü söylenebilir (BOA.NFS.d.2383). Milli aşireti konar-göçer ekrad taifesindedir (Türkey 2012: 109-135). Bu aşiretin 19. yüzyıl ortalarında kışladığı kışlakların çoğu günümüzde Çekerek havzası içinde çoğu Gökçeli cemaati mensupların köyleri çevresinde olmak üzere köy haline gelmiştir. Bu kışlaklar Badan- günümüzde Mecidözü ilçesine bağlı Yeşilova köyü -, Baş Ermeni -günümüzde Göynücek ilçesine bağlı Başpınar köyü-, Büyük -günümüzde Ortaköy ilçesine bağlı Büyükkışla köyü-, Cevizli -günümüzde Ortaköy ilçesine bağlı Cevizli köyü-, Cilaloğlu -günümüzde Göynücek ilçesine bağlı Şihoğlu köyü-, Çayan -günümüzde Göynücek ilçesine bağlı Çayan köyü-, Çulpara-günümüzde Göynücek ilçesine bağlı Çulpara köyü-, Efkeri-günümüzde Göynücek ilçesine bağlı İkizyaka köyü-, Eymirli/İmirli, Gafarlı-günümüzde Göynücek ilçesine bağlı Kafarlı köyü-, Gellik/Kellik, Karagözoğlu, Kavakalan-günümüzde Ortaköy ilçesine bağlı Kavakalanı köyü-, Koyuncu-günümüzde Göynücek ilçesine bağlı Koyuncu köyü-, Kuyucak -günümüzde Ortaköy ilçesine bağlı Yukarıkuyucak köyü, Şarklı -günümüzde Göynücek ilçesine bağlı Şarklı köyü- idi (BOA.NFS.d.2383).

²⁴ Kazanın ismi Kaza-i Geldiklan -Amasya'nın batı taraflarını muhit olup merkezi günümüzde Amasya merkeze bağlı olan Ortaköy'dür. Danişmendliler döneminin başlarında Harezm Türklerinden Afşar kabilesi beylerinden Baygeldi ve aşireti bu nahiyede iskân olunarak Baygeldi Çiftliği manasına gelen Baygeldi Alan denmiş ve önce Geldi Alan ve daha sonra da Geldiklan ismiyle meşhur olmuştur (Yasar 2013: 163) - Nam-ı diğer Veray (AŞS 31: 120) örneğinde olduğu gibi bazı belgelerde Geldiklan şeklinde de geçmektedir. Halk arasında Geldigelen şeklindeki telaffuz daha yaygındır. Bazen de bölgenin idari sınırlarında değişiklik yapılarak hem Veray hem de Geldigelen aynı anda nahiye haline getirilmiştir (SVS 1287: 66-70). Günümüzdeki ismi Gediksaray'dır. Kazanın kapladığı yaklaşık alan günümüzde merkezi Göynücek köyü olan bir ilçe haline getirilmiştir. Veray ise şu anda Göynücek ilçesine bağlı bir köy statüsündedir. 1840-41 yılında Veray kazası ve köylerinde yapılan nüfus sayımına ait deftere göre kaza merkezinde 487 hanede 1383 erkek nüfusun yaşadığı, erkekler kadar kadı yaşadığı değerlendirilirse kaza merkezinin nüfusunun toplam 2.766 olduğu görülür. Bu rakamlara göre hane başına ortalama 5,6 kişi düştüğü görülür (NFS.d.2249: 1b-80b).

hane başı nüfus bakımından yakın çevresindeki diğer toplumsal kesimler ile yaklaşık oranlara sahip olduğu söylenebilir.

Hane sayısı bakımından ise 1838 yılında toplam 190 hanenin 1844-45 yılında 206'ya çıktığı anlaşılmaktadır. 1831 ve 1838 yılındaki nüfus kayıtlarında sayım yapılırken önce hane sahibinin sülale ismi, sonra fiziki özellikleri, ismi ve baba ismi, yaşı yazılmakta, devamında varsa çocukları, yanında kalan akrabaları ve torunları isimleri ve yaşlarıyla birlikte kaydedilmiştir. 1831 yılında cemaat mensuplarının sakin oldukları köylerdeki sülale isimlerine bakıldığında şu liste karşımıza çıkmaktadır. Çoran köyünde Mürseloğlu, Molla Alioğlu, Allahverdioğlu, Abdurahmanoğlu, Kanlı Ömeroğlu, Abdullahoğlu, Halil Kâhyaoğlu, Kör Ömeroğlu, Cevcet? (جوخت) oğlu, Sarı Çobanoğlu, Yenioğlu, Uzun Alioğlu, Abbasoğlu, Dahlanoğlu, İsmailoğlu, Cocikoğlu, Papaz Cocikoğlu, Öksüzoğlu, Kör Cumaoğlu, Nasuhoğlu, Kulaksızoğlu, Ecdadoğlu, İmamoğlu, Eceloğlu (BOA.NFS.d.2283: 502b-503a). Gökçeli köyünde Dumanoğlu, Kurdoğlu, Aşıkoğlu, Mahmudoğlu, Deli Hüseyinoğlu, Eskici Hüseyinoğlu, Hamzaoğlu, Badıllıoğlu, Abdaloğlu (BOA.NFS.d.2283: 501a). Göynücek köyünde Sınduroğlu, Combaoğlu, Kazakoğlu, Alioğlu, Duru Mehmedoğlu, Kara Ömeroğlu, Kara Yakuboğlu, Güloğlu, Hacioğlu, Kara Yusufuğlu, Ağcaoğlu, Haşhaşoğlu, Uzunoglu, Emirkaryelioğlu, Deli Ömeroğlu, Ağca Osmanoğlu, Bardakçioğlu, Cidaoğlu, Mollaoğlu, Halil Kâhyaoğlu, Velioglu, Çördük Haliloğlu, Deli Çobanoğlu (BOA.NFS.d.2283: 497a-497b). Karayakub köyünde Hatipoğlu, Genç Mehmedoğlu, Tandiroğlu, Müezzinoğlu, Veli Kahyaoğlu, Mırsak? (مرصق) oğlu, Deli Hüseyinoğlu, Balioğlu, Adabekiroğlu, Fazlıoğlu, Köseoğlu, Şabanoğlu, Kara Bekiroğlu, Kör İmamoğlu, Yetimoğlu (BOA.NFS.d.2283: 500a-501b). Sığırcayı köyünde Deli Ahmedğlu, Yakuboğlu, Kadıoğlu, Yağcıoğlu, Ömeroğlu, Kara İsmailoğlu, Kara Mahmudoğlu, Patıroğlu, Firuzoğlu, Çataloğlu, Afşaroğlu, Ökçüoğlu. (BOA.NFS.d.2283: 499a-499b). Yassıkışla köyünde Deli Mehmedoğlu, Kör Hüseyinoğlu, Öksüzoğlu, Çaylıoğlu, Malikoğlu, Totunoğlu, Kara Ömeroğlu, Koyunoğlu, Karaçırakoğlu, Sokanoğlu, Tülüoğlu, Karacaoğlu, Kara Osmanoğlu, Bıyıkoglu, Sarı Mustafaoğlu (BOA.NFS.d.2283: 496b-497a). Köseyüb köyünde 1838 yılındaki sülaleler ise Tanburacioğlu, Sarı

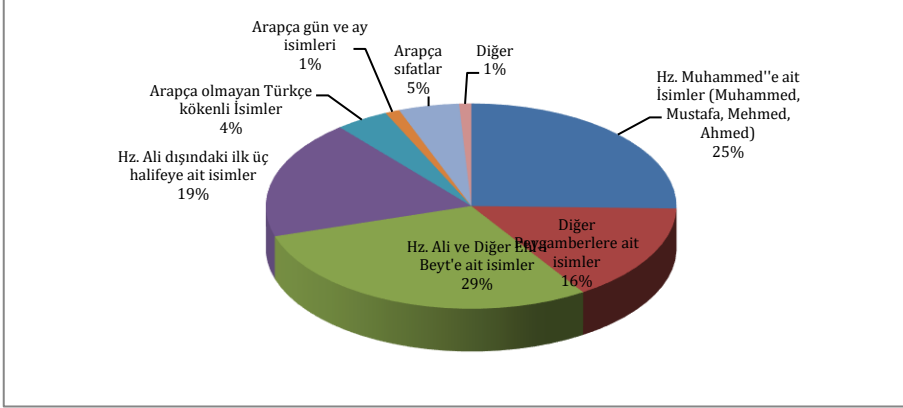
Çobanoğlu, Çötanoğlu, Posluoğlu, Hacı Ahmedoğlu, Çakıroğlu, Karadelioğlu, Eskioğlu, Deli Hacıoğlu, Abdullahoğlu, Koyuncuoğlu, Kürt Hüseyinoğlu, Çobanoğlu, Hacı Abdullahoğlu, Kara Mustafaoğlu, Kabaloğlu, Ahmed Kethüdaoğlu, Üdmecioğlu, Kesteloğlu, Helvacioğlu, Kabaloğlu, Kılıçoğlu, Hızır Kethüdaoğlu, İmamoğlu, Keklikoğlu, Bektaşoğlu, Köseoğlu, Tatlıoğlu, Kara Veli oğlu, Merdanoğlu, Cibiloğlu, Tiryakioğlu, Gökçeoğlu, Deliorman oğlu, Berberoğlu, Teciroğlu, Abbasoğlu, Kudretoğlu idi (BOA.NFS.d.2283: 11a-13a).

Sülale isimleri genelde Mürseloğlu, Hamza oğlu, Veli oğlu gibi bir aile büyüğünün ismi, bazen Müezzinoğlu, Kethüdaoğlu, Teciroğlu, Berberoğlu, İmamoğlu örneklerinde olduğu gibi aile büyüğünün mesleği, bazen de Sarı Çobanoğlu, Deli Mehmedoğlu, Kör İmamoğlu, Uzunoğlu, Çördük Haliloğlu, Posluoğlu gibi bedensel özrü, fiziki ve psikolojik özellikleri esas alınarak tespit edildiği görülmektedir. Bazen de Emirkaryelioğlu gibi sülale mensupların geldiği yerleri işaret edecek şekilde tespit edilmiştir.

1838 yılındaki sayımda kaydedilen 524 erkek cemaat mensubunun kullandığı isimlerinin dağılımına bakıldığında:²⁵ 76 isim ile Ali, 52 isimle Mustafa, 50 isimle Muhammed, 41 isimle Osman, 39 isimle Ömer, 38 isimle Hüseyin, 36 isimle Hasan, 27 isimle Ahmed, 23 isimle İbrahim ve 21 isimle Halil'in ilk on sırayı aldıkları anlaşılmaktadır (BOA.NFS.d.2510: 1b-20a). İsimleri belli başlıklar altında gruplandırmak istediğimizde karşımıza şu grafik çıkmaktadır.

²⁵ Abbas-1, Abdullah-8, Ahmet-27, Ali-76, Bekir-18, Bektaş-1, Cafer-3, Dursun-1, Fazlı-1, Feyzullah-1, Habib-3, Halil-21, Hasan-36, Himmet-3, Hüseyin-38, İbiş-1, İbrahim-23, İsmail-7, Kasım-1, Mahmud-3, Mehmed-4, Memiş-12, Mısırdık-2, Muhammed-50, Murteza, 1, Musa-7, Mustafa-52, Osman-41, Ömer-39, Receb-4, Sadık-1, Salih-2, Satılmış-7, Süleyman-12, Şaban-2, Veli-5, Veliyyüddin-2, Yakub-2, Yusuf-7(BOA.NFS.d.2510: 1b-20a). Bu dönemde kadınlar sayıma tabi olmadığı için kadın isimleri dahil edilmemiştir.

Grafik-1: Gökçeli Cemaatinin Kullandığı İsimlerin Dağılımı²⁶

Grafikteki dağılım incelendiğinde cemaat mensupların dini ve kültürel değerleri hakkında bazı çıkarımlarda bulunmak mümkündür. İsimlerin %96'sının Arapça kökenli olması, Cemaat mensuplarının İslami hassasiyetleriyle birlikte Arapça isimleri tercih ettiklerini göstermektedir. İsimlerin içinde sahabelere, diğer peygamberlere ait isimler de kullanılmasına rağmen Hz. Muhammed'e ve Ehl-i Beyt'e ait isimlerin daha fazla tercih edildiği, Hz. Muhammed ve Ehl-i Beyt mensuplarına çok yüksek düzeyde bir saygı ve sempati beslendiği anlaşılmaktadır. Türkçe kökenden gelen isimlerin pek tercih edilmediği, Arapça isim kullanmanın Müslüman olmanın işareti olarak değerlendirildiği tahmin edilmektedir. Kullanılan isimlerin dağılımı konusunda cemaat mensuplarıyla çevre köylerdeki cemaat mensubu olmayan diğer Müslüman ahali arasında çok yakın benzerlikler bulunmaktadır²⁷. Muhammed, Mehmed, Mustafa başta olmak

²⁶ Grafik hazırlanırken (BOA.NFS.d.2510: 1b-20a)'den yararlanılmıştır.

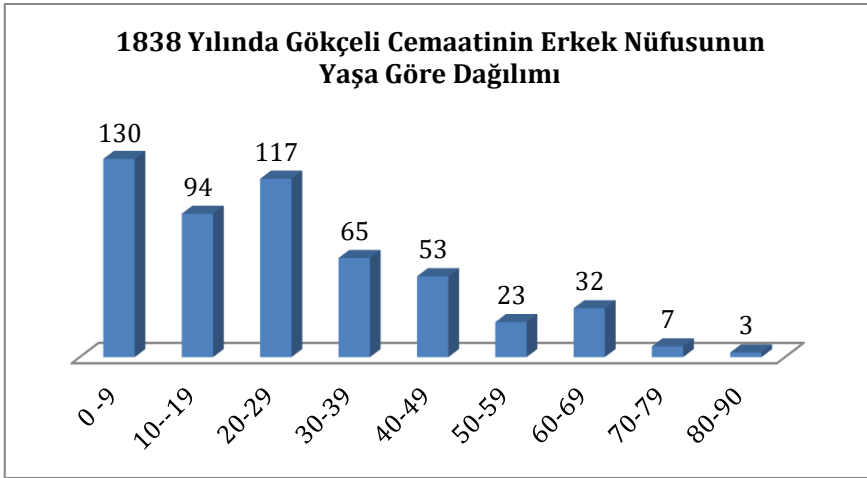
²⁷ Cemaat mensuplarının yaşadığı bölgedeki cemaat mensubu olmayan Veray kazasına bağlı köylerdeki Müslüman ahalinin kullandığı isimlerin dağılımı için bkz. (BOA.NFS.d.2251). Bu köylerde kullanılan isimler ve kullanan kişi sayısı şu şekildedir: Mehmet-131, Osman-109, Ali-104, Hüseyin-96, Ömer-93, Mustafa-91, Ahmed-69, Hasan-94, İbrahim- 64, Halil-59, Bekir-33, İsmail-30, Abdullah-29, Süleyman-25, Yusuf-20, Mahmud-18, Muhsin-18, Veli-16, Musa-12, Salih-11, Satılmış-8, İlyas-5, Abdurahman, Abdülkadir, Abidin, Hızır, Kadir, Murtaza, Receb ve Veysel-4, Cuma, Elvan, Emin, Habib ve Rıdvan-3, Arif, Bektaş, Hamza, İsa ve Sadık-2, Abdülbaki, Abuzer, Halid, Hıdır, Himmet, İdris, Kasım, Memiş, Murad, Resul, Sadullah, Sıddık, Şaban, Şatır ve Zülfikar-1 (BOA.NFS.d.2251).

üzere peygamberlere, Ehl-i Beyt'e, dört halifeye ait isimlerin çok yaygın kullanılması bu benzerliklerin başında gelmektedir.

Gökçeli Cemaatinde Nüfusun Yaşa Göre Dağılımı

Cemaate ait erkek nüfusun sayıldığı 1838 tarihli nüfus defterindeki 524 kişiye ait kayıtlar dikkate alınarak nüfusun yaşa göre dağılımı incelendiğinde²⁸: Kişilerin yaşlarının genellikle 5, 10, 15, 20 gibi 5'in katları olan rakamlarda yoğunlaştığı, sayım esnasında yaşı sorulanların yaşlarını tam olarak hatırlayamamalı, o zamana kadar düzenli bir kaydın tutulmamış olması gibi nedenlerle genelde tahmini yazıldığı değerlendirilmektedir. Özellikle ileri yaşlarda bu durumun daha belirgin hale geldiği görülmektedir. Erkek nüfusun onar yıllık zaman dilimlerine göre dağılımını grafik haline getirdiğimizde aşağıdaki şekil karşımıza çıkmaktadır.

Grafik-2: 1838 Yılındaki Nüfus Sayımına Göre Gökçeli Cemaatinin Erkek Nüfusunun Yaşa Göre Dağılımı²⁹

²⁸ 0-1: 4, 1: 18, 2: 9, 3: 23, 4: 17, 5: 24, 6: 9, 7: 9, 8: 12, 9: 5, 10: 14, 11: 8, 12: 21, 13: 6, 14: 4, 15: 20, 16: 3, 17: 7, 18: 10, 19: 1, 20: 34, 21: 1, 22: 30, 23: 3, 24: 2, 25: 35, 27: 7, 28: 5, 30: 27, 32: 6, 35: 30, 38: 2, 39: 1, 40: 23, 42:1, 43: 2, 45: 24, 46: 1, 47: 1, 50: 14, 55: 9, 60: 25, 65: 6, 67: 1, 70: 4, 75: 3, 80: 2, 90:1.(BOA.NFS.d.2510: 1b-20a)

²⁹ Grafik hazırlanırken (BOA.NFS.d.2510: 1b-20a)'den yararlanılmıştır.

Grafik incelendiğinde 0-9 yaş aralığında 130 kişi varken 10-19 yaş aralığında bu sayının 94'e düşmesi çocuk yaşlarda ölüm vakalarının fazlalığını olarak değerlendirilebilir. Grafikte dikkat çeken bir diğer önemli husus da yaş aralıkları ilerledikçe nüfus sayısının azalmasıdır. Bu veriye bakılarak 30'lu yaşlardan başlayarak ölümlerin yoğunlaştığı, yaşlılıktan dolayı meydana gelen ölümlerin 60-69 yaş aralığında daha da ivme kazandığı söylenebilir. 70 ve üzeri erkek nüfusun azlığına bakılırsa cemaat mensuplarının nadiren 70 ve üzeri yaşlara ulaştıkları genelde 70 yaş öncesi yaşamlarını yitirdikleri ifade edilebilir.

Gökçeli Cemaatinin Ekonomik Durumu

1844-45 yılında ülke genelinde yapılan emlak ve temettuat sayımları esnasında Gökçeli ve bağlı olduğu Orta-Pare kazasına tabi diğer yörük cemaatlerinin de emlak ve temettuatlarının sayımı yapılmıştır. Bu kayıtları ihtiva eden 14514 numaralı temettuat defteri³⁰ 1844-45 yılında cemaate mensup olanların sakin oldukları köyler, hane sayıları, mülkleri, hayvanları, kazançları toplamı, ödeyecekleri vergiler ayrıntılı şekilde kaydedilmişlerdir. Fakat genelde temettuat sayımlarında hatta bazı nüfus defterlerinde hane sahiplerinin meslekleri belirtilmesine rağmen³¹ cemaate ait olup tespit ettiğimiz nüfus ve temettuat defterlerinde hane sahiplerinin meslekleri yazılmamıştır. Ancak hanelerin mesleki istatistikleri ile ilgili bir

³⁰ Tanzimat Dönemi (1839-1876) Osmanlı sosyo-ekonomik ve demografik çalışmaları için çok önemli veriler ihtiva eden bu defterler 1840-1845 yılları arasında yapılan temettuat sayım sonuçlarının kaydedilmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu defterlerden Osmanlı arşivinde 17.745 adet bulunmaktadır (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi: 248).

³¹ Hane reislerinin mesleklerinin yazılı olduğu temettuat defterleri için bkz. Merzifon kazasına ait BOA.ML.VRD.TMT.d.14177, 14182, 14174, 14194, 14156, 14169, 14197, 14158,14163, 14168, 14152, 14155,14151, 14183, 14170, 14198, 14165, 14153, 14181, 14189, 14154, 12938, 14176, 14180, 14160, 14197, 14173, 14171, 14164, 12929, 14196, 14161, 14186, 14188, 14190, 12931, 13010, 14167, 14192, 14193, 12925, 12936, 14178, 14191, 14185, 12996, 14195, 14172, 14187, 14184, 14162. Bolu sancak merkezine ait BOA.ML.VRD.TMT.d.3208, 3094. Hane reislerinin mesleklerinin yazılı olduğu nüfus defterleri için bkz. Merzifon kazasına ait BOA.NFS.d.2241, 2243, Veray kazasına ait BOA.NFS.d.2249.

çıkarmada bulunmamıza imkân vermese de 1844-45 yılına ait cemaat mensuplarının sakin olduğu köylerde yapılan emlak ve temettuat kayıtlarında cemaat mensuplarının ekonomik durumları ile ilgili ayrıntılı bilgilere ulaşmak mümkündür. Çoran, Karayakub, Gökçeli, Göynücek, Yassıkışla, Sığırçayı ve Köseyüb köylerindeki toplam 206 haneden 159'unun -yaklaşık % 77- aşar vergisi yükümlüsü olduğu, sadece 47 hanenin -yaklaşık % 23- aşar vergisi ödemediği görülmektedir (BOA.ML.VRD.TMT.d.14514: 26-89). Yine aynı kayıtlar incelendiğinde zirai faaliyetin yanında hayvancılığın da devam ettirildiği, hem büyükbaş hem de küçükbaş hayvanların beslendiği, zirai faaliyet yapıyor diye hayvancılığın ihmal edilmediği anlaşılmaktadır. Cemaat mensuplarının sakin olduğu yukarıda adı geçen köylerdeki kayıtlar derlenerek tablo haline getirildiğinde aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

Tablo-2: 1844-45 Yılında Yapılan Arazi, Hayvan ve Temettuat Sayımına Göre Cemaat Mensuplarının Arazisi ve Üretilen Ürün Miktarı, Hayvan Cinsi ve sayısı³²

Cemaat Mensuplarının Sakin Olduğu Köy		Çoran	Gökçeli	Göynücek	Karayakub	Sığırçayı	Yassıkışla	Köseyüb	Toplam
Arazi (Dönüm)	Ekili tarla	350	80	530	259	114	286	705	2.324
	Nadas tarla	293	80	484	245	114	226	654	2.096
	Üzüm Bağı	-	7	25	34	3	12	88,5	169,5
Elde Ed. Ür. Mik. (Kile)	Buğday	186,5	36	248	73,5	50	170	195	959
	Arpa	196,5	25	112	67,5	23	92	151	667
Hayvan Cinsi ve Adedi	Karasığır ök.	66	24	93	26	23	21	110	363
	Karasığır in.	94	14	76	36	31	34	90	386
	Buzağı	41	9	40	19	13	20	32	174

³² Tablo hazırlanırken (BOA.ML.VRD.TMT.d.14514) yararlanılmıştır.

	Tosun	16	3	20	9	6	13	22	73
	Camuz öküzü	14	4	46	15	6	19	34	138
	Camuz ineği	9	4	23	19	6	22	6	89
	Balak	10	3	9	3	5	12	1	41
	Koyun	-	-	46	45	10	3	412	516
	Kuzu	-	-	36	18	8	4	322	388
	Keçi	327	5	309	335	185	128	250	1.539
	Oğlak	187	5	230	185	118	81	191	997
	Merkeb	18	10	34	15	11	1	65	154
	Kısrak	1	-	-	-	-	-	5	6
	Tay	-	-	-	-	-	-	1	1
Arı Kov.		-	-	-	-	-	-	5	5
Değirmen		-	-	-	1	-	1	1	3

Tabloda verilen 206 haneye ait kayıtlar incelendiğinde; Yörük topluluğu olarak bildiğimiz cemaat mensuplarının kışlaklarında yerleşerek tam bir ziraatçi toplumu haline geldiği, ancak geleneksel ekonomik etkinliği olan hayvancılığı da ihmal etmedikleri görülmektedir. Üzüm bağlarını hariç tutarsak 206 hanenin 4.420 dönüm arazi üzerinde zirai faaliyette bulunduğu, hane başına ortalama 21,5 dönüm arazi düşmektedir. Arazi miktarı haneler arasında eşit olmasa da belli aileler arasında da toplanmadığı genelde haneler arasında dağıldığı anlaşılmaktadır. Ürün çeşidi olarak genelde tahıl –arpa, buğday- üretildiği, 1844-45 yılında 206 hanenin hane başına ortalama 4,65 kile buğday, 3,23 kile arpa olmak üzere toplam 959 kile buğday, 667 kile arpa üretimi gerçekleştirdiği ortaya çıkmaktadır. Tahıl yanında diğer dikkat çeken zirai faaliyette üzüm üretimidir. Adı geçen köylerde 169,5 dönüm üzüm bağı olduğu dikkate alınırsa hane başına yaklaşık 0,82 dönüm bağ düşmektedir. Köseeyüb’de 65, Karayakub ve Göynücek’te 17, Yassıkışla’da 11, Gökçeli’de 6 ve Sığırcayı köyünde 2 olmak üzere toplam 118 hanenin yani toplam hanelerin %58’inden fazlasının üzüm bağı olduğu hesaba katılırsa üzüm üretiminin cemaat mensupları arasındaki yaygınlığı ve

ekonomik değeri daha iyi anlaşılır. Burada Çoran köyünde hiç bağ kaydına rastlanmaması, köyün bu konuda diğer köylerden ayrışması dikkat çekicidir.

Gökçeli cemaati mensupları arasında hane başına 11,28 ekili arazi ve 0,82 dönüm bağ düştüğü bu dönemde Gülnar yörüklerinde hane başına 2,14 dönüm ekili arazi, 0,17 dönüm bağ varken (Ak, 2013: 13), Veray kazası genelinde hane başına 15,23 dönüm ekili arazi, 1,063 dönüm bağ olduğu görülmektedir.³³ Bu veriye göre Gökçeli cemaatinin hane başına sahip olduğu ortalama ekili arazi ve bağ miktarının farklı bölgede yaşayan ancak kendisi ile aynı konar-göçer yaşam tarzını sürdüren Gülnar yörüklerinden daha fazla, Veray kazasının yerleşik yaşam süren köylülerinden daha az olduğu ortaya çıkmaktadır. İki yörük cemaati arasındaki farklılığın değişik özellikleri olan coğrafyalarda yaşamalarından, Gökçeli cemaati ile yerleşik köylüler arasındaki farkın da konar-göçer yörüklerin yaşam tarzlarından dolayı hayvancılığa daha fazla ağırlık vermeleri, yerleşiklerin ise tarımı ön planda tutmalarından kaynaklandığı söylenebilir.

58

Cemaat mensupları arasında ekonomik etkinlik anlamında hayvancılığın önemli bir yeri olduğu değerlendirilmektedir. Hem yaylaklarda beslenmesi kolay olan küçükbaş hayvan, hem de yayla ve yüksek yerler dışında rakımı daha düşük, bol su ve bataklık alanları seven camuz -manda- ve sığır cinsi büyükbaş hayvanların beslenmesi cemaat mensuplarının sakin oldukları mekânlara çok iyi adapte olduklarını, coğrafi imkânlarını en iyi şekilde kullandıklarını göstermektedir. Bir yandan kışlaktaki tarım alanları zirai faaliyetler için kullanırken, diğer yandan köylerin yaylağı olan rakımı yüksek yerleri küçükbaş hayvancılık, köylere yakın olan rakımı düşük, Çekerek Irmağı kenarındaki sulu, bataklık kesimleri de camuz ve karasığır gibi büyükbaş hayvan

³³ Veray, Abut Tekkesi, Ağıl Tekkesi, Aştakul, Cender, Çay, Deli Hasan, Karakaya, Karaşar, Kervansaray-ı Sagir, Kervansaray-ı Kebir, Kızıoğlu, Kozluca, Orta, Penbeli, Şerefder, Şeyhler ve Terzi köylerine ait 14884, 14886, 18879, 14891, 14888, 14880, 14874, 14882, 14890, 14885, 14889, 14881, 14883, 14878, 14876, 14887, 14877, 14875 numaralı defterlerdeki bilgiler taranarak hazırlanmıştır. Bu defterlerde toplam 353 haneye ait, veriler dikkate alınmıştır.

yetiştirmek için kullandıkları ortaya çıkmaktadır. Yedi köyde 996'sı karasığır, 268'i camuz cinsi olmak üzere toplam 1.264 büyükbaş hayvan varlığının olduğu, hane başına ortalama 6,13 büyükbaş hayvan düştüğü tespit edilmektedir. Aynı köylerde 904'ü koyun cinsi, 2.536'sı keçi cinsi olmak üzere toplam 3.440 küçükbaş hayvan beslendiği, hane başına ortalama 16,69 küçükbaş hayvan düştüğü anlaşılmaktadır. Küçükbaş hayvan üretiminde koyunlara oranla dağlık, sarp arazide hareket kabiliyeti yüksek, yaylak hayatına daha uyumlu, keçi cinsi hayvanların daha çok tercih edildiği görülmektedir. Zaten hayvancılığın ana unsurunun keçi olması yörüklerin bilinen genel bir özelliğidir (Bulduk, 2016: 365). Bu tercih cemaat sakinleri arasında geleneksel yaylak-kışlak arasında geçen konar-göçer yaşam tarzının etkisinin hala canlı olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer yandan köyler içerisinde Çoran köyünün bağıcılıkta olduğu gibi küçükbaş hayvan tercihi de diğer köylerden ayrışması dikkat çekicidir.³⁴

Cemaat sakinleri arasında yük ve yolcu naklinde kullanılan hayvanlar arasında genelde merkeb tercih edilmiş, merkebin yanında sayıları 7 gibi az olmakla birlikte atlar da kullanılmıştır.

³⁴ İlgili defterde köy halkı Gökçeli kabilesi mensupları olarak sayılmışsa da kâtibin köye ait kaydın hemen başlangıcında düşmüş olduğu " *Derun-u defterde işaret olunan esamilerden başka karye-i mezkûrede Gökçeli kabilesinden kimesne yoğ ise de kabile-i mezkûre ihtiyar-ı, Gökçeli devülüz deyü dava ve ehli karye-i Gökçeli kabilesinden olmadıklarını iddia etmişler ise de şimdilik fevt ve tevellüd edeceklerin kabile-i mezkûre ihtiyarına haber vereceklerine iş bu mahalle kayd olundu* (BOA.NFS.d.2283: 502b)" kayıt, köy ihtiyarlarının ağızından köy halkının Gökçeli kabilesine mensup olmadıklarını göstermesi bakımından ilginçtir. Faruk Sümer'e göre Moğollar ya da Tatarlar Türklerde olduğu gibi sağ-sol olmak üzere ikiye ayrılarak teşkilatlanmışlardı. Sağ kol Barungarlar, sol ise Çaungarlardı. Sol kolu oluşturanlar Amasya, Tokat, Sivas, Çorum civarında hatta Kırşehir, Ankara ve Eskişehir'e uzanan geniş bir bölgede yaşamaktaydı. Kadı Burhaneddin Devleti döneminde Ulu, Selamet ve Gözler Beylerin idarelerinde yaşamaktaydı. Ulu yörüklerin önemli bir kısmının bunların kalıntısı olduğu düşünülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Sümer, 1970: 116). Ulu yörükler içinde Çungar adıyla bir bölüğün bulunması, köy isminin -Çoran ismiyle- Çunkar ile en azından ses benzerliğine sahip olması köy halkının genelinin Moğol kökenli olup Ulu yörükler içinde ve Amasya çevresinde de yaşayan Tatarlara dayandığı düşünülebilir.

206 haneden 154 adet merkeb olması, köylerin hepsinde merkeb beslenmesi, merkeblerin köylerde yaşayan insanların hayatında önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Arıcılığın cemaat mensupları arasında pek gelişmediği, sadece Köseeyüb köyünde bir hane tarafından yapıldığı ve o hanenin de sadece 5 kovani olduğu tespit edilmiştir.

Aynı dönemde Gülnar yörüklerinde hane başına ortalama 2,29 büyükbaş, 46,82 küçükbaş, 0,85 yük ve binek hayvanı varken (Ak, 2013: 13), Veray kazası genelinde 5,7 büyükbaş, 14,5 küçükbaş, 0,22 yük ve binek hayvanı olduğu görülmektedir.³⁵ Gökçeli cemaatinin hane başına düşen ortalama hayvan sayılarını Gülnar yörükleri ile karşılaştırıldığında; büyükbaş hayvan sayısı daha fazla olan Gökçeli cemaatinin küçükbaş ve yük hayvanı sayısında geride olduğu, özellikle farkın küçükbaş hayvan sayısında 16,69'a karşılık 46,82 gibi çok yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu farkın nedeni; Gülnar yörüklerinin yaşadığı Toroslarda büyük baş hayvancılık yapmanın zorluğu, küçükbaş hayvancılığa daha elverişli olması, kapladığı alanın genişliği nedeniyle kalabalık sürülerin barınmasına imkan vermesi, Gökçeli cemaatinin kışlaklarının içinde yer aldığı Çekerek havzasının büyükbaş hayvancılığa elverişli olması, yaylakları olan Karadağ'ı Milli, Kavilli ve Şeyh Bezenli gibi kalabalık Kürt aşiretleriyle paylaşmak zorunda kalmaları, kapladığı alan itibarıyla Karadağ'ın çok kalabalık sürülerin barınması için yeterli olmaması şeklinde açıklanabilir. Gökçeli cemaatinin hane başına ortalama hayvan sayısı, yerleşik yaşam tarzını devam ettiren Veray kazası köyleriyle kıyaslandığında cemaat mensuplarının hayvan sayılarının daha fazla, fakat birbirine yakın rakamlar olduğu görülmektedir.

Cemaat mensuplarının sakin olduğu köylerde 3 adet un değirmenine rastlanmıştır. Bunların Karayakub, Yassıkışla ve

³⁵ Veray, Abut Tekkesi, Ağıl Tekkesi, Aştakul, Cender, Çay, Deli Hasan, Karakaya, Karaşar, Kervansaray-1 Sagir, Kervansaray-1 Kebir, Kızıoğlu, Kozluca, Orta, Penbeli, Şerefder, Şeyhler ve Terzi köylerine ait 14884, 14886, 18879, 14891, 14888, 14880, 14874, 14882, 14890, 14885, 14889, 14881, 14883, 14878, 14876, 14887, 14877, 14875 numaralı defterlerdeki bilgiler taranarak hazırlanmıştır. Bu defterlerde toplam 353 haneye ait, veriler dikkate alınmıştır.

Köseeyüb köylerinde olduğu, cemaat mensupları yanında köy çevresinde diğer köylerde sakin insanların da un ihtiyacını karşılamakta kullanıldığı değerlendirilmektedir. Bu değirmenler cemaat mensuplarının bölgeyi kalıcı yerleşim alanı olarak benimsediklerini gösteren işaretler olarak değerlendirilebilir

Cemaat mensuplarının yıllık kazanç miktarı ve vergilendirme yöntemlerine bakıldığında; 1838 yılındaki kayıtlara göre ahalinin kışlak ve yaylaklardan elde ettikleri kazançlarının Karayakub köyü hariç Malikâne-Divani³⁶ sistemi ile vergilendirildiği

³⁶ Osmanlılarda bir tür toprak ve vergilendirme sisteminin adı. Malik olarak anlamındaki malikâne ile hükümet dairesine ait anlamındaki divaniden oluşan bu tabir biri özel, diğeri devlete ait iki ayrı unsuru ifade etmek üzere kullanılmıştır. Terim olarak bir vergilendirme sistemini tanımlar. Osmanlı belgelerinde "iki başlı" yahut "iki baştan" ve "tasarruf" olarak anılan malikâne -divani sistemi içinde yer alan mali birimlerde vergi gelirleri iki farklı bölüme ayrılır. Bir bölümü malikâne hissesi adıyla özel şahıs veya vakıflara, diğeri bölümü divani hissesi olarak devlete aittir. Malikâne -divani sistemine sektör olarak sadece kırsal kesimde yer alan köy ve mezralarda rastlanmakta, şehir ve kasabalardaki vergi birimlerinde öşür söz konusu olduğu hallerde dahi hemen hiç görülmemektedir. Sistemin başlıca uygulama alanı coğrafi olarak Anadolu'nun belli bazı sancaklarıyla sınırlı kalmıştır. Bu sancaklar Çorum, Amasya, Tokat, Sivas, Konya, Karaman, Kayseri, Malatya, Diyarbakır ile Halep'in kuzey bölgesinden ibarettir. Bu sancakların dışında Anadolu'da doğuya doğru gidildikçe azalmakta, batı bölgeleriyle Rumeli yakasında ve adalarda ise hiç rastlanmamaktadır (Genç, 2003: 518). Osmanlı Devleti'nde bazı eyaletlerde toprakların bir kısım ümera sınıfına temlik edildiği bilinmektedir. Fakat bu mülkiyet mutlak olmayıp diğeri topraklarda olduğu gibi bu topraklardan da öşür ve haraç gibi vergiler devlet tarafından alınmaktaydı. Bahsi geçen mülkiyet sadece toprağı işleyen kişilerden *öşr-i malikâne* denilen toprak kirasının alınmasından ibarettir. Bu toprakların mülk olarak verildiği kişiler toprakları kendileri işlemeyip üzerinde çiftçilik yapan kişilere kiraladıklarından toprağı işleyenler devletin temsilcisi olan zaim veya sipahiye araziden ödenmesi gereken öşür ve haraç gibi vergileri *Divani* adı altında ödedikten sonra ayrıca mülk sahibine de *öşr-i malikâne* adıyla ikinci bir vergiyi toprak kirası olarak öderdi. Yani *Malikâne-Divani* adı verilen iki baştan tasarruf sistemi uygulanmıştır. Öşr-i malikâne değirmen vergilerinin yarısı, hububat, bağ, bahçe ve bostan ürünlerinin 1/5'inden ibaret iken Divani vergiler çift -70-80 dönüm araziye işleyen kişiden akınan vergi-, nim -yarım çiftlik miktarı arazisi olandan alınan vergi-, bennak, caba -bekâr olanların ziraat veya başka bir işle meşgul olmaları durumunda ayrıca ödedikleri vergi-, resm-i dönüm -ziraatle uğraşan köylüden işlediği toprağın her bir dönümü için alınan vergi- gibi toprak tasarruf hakkı karşılığı ödenen toprak kiralari, hububat, bağ, bahçe ve bostan

(BOA.NFS.d: 2510: 1b, 3b, 7a, 9b, 11a, 15b,20a), Karayakub köyünün malikânesi³⁷ olmadığı sadece divani vergiler alındığı anlaşılmaktadır.³⁸ 1844-45 yılında tarım, hayvancılık gibi faaliyetlerden köylere göre elde edilen yıllık kazançlarına bakıldığında Çoran 15.310, Karayakub 8195, Gökçeli 2864, Göynücek 18.748, Yassıkışla 9.228, Sığırcayı 4.859 ve Köseeyüb köyünün 23.485 kuruş olmak üzere toplam 82.689 kuruş kazancının olduğu görülmektedir. Bu kazançlardan Çoran 1.926, Karayakub 1.080, Gökçeli 530, Göynücek 2.153, Yassıkışla 955, Sığırcayı 854, Köseeyüb 2.820 ve hanesini nakledenler 432 kuruş olmak üzere devlete toplam 10.750 kuruş vergi ödemişlerdir (BOA.ML.VRD.TMT.d. 14514: 89). Adı geçen köylerdeki hane başına ortalama kazancın 401,40 kuruş, hane başına devlete ödenen ortalama verginin de 52,18 kuruş olduğu, ülke ekonomisine önemli bir katma değer ürettikleri ortaya çıkmaktadır. Bu dönemde Gülnar yörüklerinde yıllık kazanç toplamı 803.235, vergi toplamı 111.397,5 kuruş, hane başı ortalama kazanç 579,953, vergi 80,431 kuruş iken (Ak, 2013: 7), Veray kaza genelinde yıllık kazanç 293.049,5, vergi 80.002 kuruş, hane başı ortalama kazanç 830,168, vergi de 226,634 kuruş idi.³⁹ Bu rakamlar üzerinden bir karşılaştırma yapılırsa; Gökçeli cemaatinin ekonomik olarak hem farklı bir bölgede yaşayan

ürünlerinin 1/5'i, değirmen vergilerinin yarısı, adet-i ağnam -koyun vergisi-, bad-ı heva, -ceza, gasp, haciz, kayıt harçları gibi sürekli olmayan tesadüfî vergiler-, resm-i arus -gelir vergisi- gibi vergilerden oluşurdu (Gürbüz, 1993: 139-140).

³⁷ Bir memur, zabıt ya da emektara mülk gibi tasarruf edilmek üzere verilen arazi, çiftlik vs. irad (Şemseddin Sami, 1987: 1260).

³⁸ “*Karye-i mezburenin malikânesi olmayub iki başlı tımarlı olarak Zilevi tımarlı tekaüdlerinden Çebkenlioğlu Mustafa Ağa ve Topçuoğlu İbrahim Ağa ve Köse Ağa'nın oğlu İbrahim Ağa bervech-i tımar tasarruf oldukları* (BOA.NFS.d.2510: 9b).”

³⁹ Veray, Abut Tekkesi, Ağıl Tekkesi, Aştakul, Cender, Çay, Deli Hasan, Karakaya, Karaşar, Kervansaray-ı Sagir, Kervansaray-ı Kebir, Kızıoğlu, Kozluca, Orta, Penbeli, Şerefder, Şeyhler ve Terzi köylerine ait 14884, 14886, 18879, 14891, 14888, 14880, 14874, 14882, 14890, 14885, 14889, 14881, 14883, 14878, 14876, 14887, 14877, 14875 numaralı defterlerdeki bilgiler taranarak hazırlanmıştır. Bu defterlerde toplam 353 haneye ait, veriler dikkate alınmıştır.

Gülner yörüklerinin hem de aynı coğrafyayı paylaştığı Veray ahalisinin gerisinde olduğu görülür. Ancak Gökçeli cemaatinin ekonomik göstergeler bakımından Veray kazasına bağlı köylerin ahalisinden daha çok ayrışırken, farklı bir bölgede yaşayan ancak kendisi gibi konar-göçer yaşam tarzını devam ettiren Gülner yörüklerine daha yakın olduğu ifade edilebilir.

Gökçeli cemaatinin yerleşik yaşam süren çevre köylerden ekonomik gelir olarak geride olması anlaşılabilir. Fakat kendileriyle aynı yaşam tarzını sürdüren Gülner yörüklerinin gerisinde kalmasının nedeni olarak sahip oldukları küçükbaş hayvan sürülerindeki sayı farkı olduğu değerlendirilmektedir. Gökçeli cemaatinin yaşadığı Karadağ Silsilesi Gülner yörüklerinin yaşadığı Toroslar ile kıyaslandığında alan bakımından oldukça mütevazî kalmakta, sayısı çok kalabalık sürüler için yeterli olmamaktadır. Ayrıca Gökçeli cemaati mensupları, Milli, Kavilli ve Şeyh Bezenli gibi kalabalık Kürd aşiretleri⁴⁰ de aynı yerlerde yaşadıkları için bölgeyi onlarla da paylaşmak zorunda idiler. Bu

⁴⁰ XIX. Yüzyıl ortalarında nüfusu ile ilgili değerlendirmeler erkek nüfus sayısı üzerinden yapılmıştır. XIX. Yüzyıl ortalarında kazanın bulunduğu bölgede yaylak kışlak hayatı yaşayan Kavilli, Milli ve Bezenli gibi Müslüman aşiretlere mensup nüfusun varlığı da bilinmektedir. Bunların kışlakları, mensup oldukları aşiret ve oymakları, nüfus ve hane bilgileri için BOA.NFS.d.2268, 2380, 2383, 2384, 2530, 7229 ve 7290 numaralı defterlere bakılabilir. 1838-39 yılına ait bir nüfus defterine göre kazanın sınırları içinde kalan Milli aşiretine bağlı Hasan Bey oymağından Badan kışlağında 53 hanede 150 kişi, Yazıcıoğlu Oymağından Çayan kışlağında 16 hanede 49 kişi, Hasan Usta oymağına mensup Çulpara kışlağında 50 hanede 137 kişi, Kalecikli oymağından Büyük kışlakta 50 hanede 169 kişi, Kavak alanı kışlağında 18 hanede 45 kişi, Yazıcıoğlu oymağından Baş Ermeni kışlağında 19 hanede 52 kişi, Gafarlı kışlağında 19 hanede 68 kişi, Tencirli oymağından 27 hanede 71 kişi, Koyuncu kışlağında 9 hanede 22 kişi, Yazıcıoğlu oymağından Efkeri kışlağında 17 hanede 56 kişi, Şarklı kışlağında 28 hanede 83 kişi, Süleyman Ağa oymağından Cevizli kışlağında 21 hanede 50 kişi bulunmaktaydı (BOA.NFS.d.2383: 1b-43a). Bu gün çoğu Mecidözü ilçesi sınırları içinde kalmış olan Kavilli aşiretinin bulunduğu kışlaklar Ağca Sofu Akpınar, Bekaroğlu, Cırcır, Çık Hasan, Değirmenönü, Dereyazıcı, Durkelek?, Fındıklı, Haydardoğlu, Kabil, Kadı Deresi, Kanlıosman, Keşlik, Kılavuz, Koyunoğlu, Kozluca, Göpsan, Kulaksız, Hasanoğlu, Murca, Mustafa Çelebi, Palabıyık, Soycağ, Şafaklı, Şahioğlu, Yeni idi. Bezenli aşireti ise haymenişin yani konar göçer olarak yazılmıştır. Bunların sayısı 1831 yılında 227 (BOA.NFS.d.2268: 365-367), 1838-39 yılında ise 304 (BOA.NFS.d.2383: 20-27) erkek nüfustan ibaret idi.

nedenle Toroslarda yaşayan Gülnar yörüklerinin sürüleri çok kalabalık olmasına ve gelirlerinin yüksek olmasına rağmen Gökçeli cemaatinin sürüleri daha düşük rakamlarda kalmış, hane başına düşen gelirleri de azalmıştır. Gökçeli cemaatinde hane başına düşen küçükbaş hayvan sayısının 16,69 olmasına karşılık Gülnar yörüklerinde 46,82 gibi üç katına yakın bir değerde olması aynı yaşam tarzına sahip olmasına rağmen farklı bölgelerde yaşayan iki yörük cemaati arasındaki gelir farkını daha iyi açıklamaktadır.

Sonuç

Yedi köyde sakin olarak bulunan Gökçeli cemaatinin XIX. yüzyılın ilk yarısındaki idari, sosyal ve ekonomik durumları ile ilgili bir değerlendirme yapıldığında:

Cemaat mensuplarının sakin olduğu köyler Amasya sancağının toprağında olmasına rağmen idari ve mali yönden müstakil Orta-Pare kazasına bağlı kalmışlar, bu statülerini 1859 yılına kadar devam ettirmişlerdir. Nüfusu 1575 yılından 1838 yılına kadar % 13,78 oranında artmış ve 1838 yılı itibariyle toplam nüfus yaklaşık 1.018'e ulaşmıştır. Cemaatin genelde çekirdek aile yapısına sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Hane başına düşen nüfus bakımından kendisi gibi yörük olan ancak farklı bölgelerde yaşayan cemaatlerden daha çok ayrışırken yakın çevresindeki yerleşik köylüler ve Kürt aşiretleriyle daha yakın oranlara sahip olduğu anlaşılmıştır. Cemaat mensupları arasında kullanılan isimlerin dağılımına bakıldığında Hz. Muhammed ve Ehl-i Beyt'e ait isimleri daha fazla tercih ettikleri, nüfusun yaşa göre dağılımına bakıldığında 70 ve üzeri yaşlardaki insan sayısının az olduğu görülmüştür. Yaşam tarzı olarak Yaylak-kışlak arasında konar-göçer yaşam tarzını devam ettirmişler, buldukları coğrafyaya adapte olarak imkânlarını hem zirai hem de hayvancılık ile ilgili faaliyetlerde kullanmışlardır. Ekonomik anlamda cemaat mensupları tarafından hem tarım hem de hayvancılığın yapıldığı, adı geçen köylerde hane başına ortalama arazinin yakın çevresindeki yerleşik köylerden düşük fakat farklı bölgelerdeki yörük gruplarına göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Hayvan cinsi olarak daha çok küçükbaş hayvan yetiştirildiği, küçükbaşlar arasında da genellikle keçi cinsi

hayvanların tercih edildiği, yük ve yolcu taşımacılığında daha çok merkeb türü hayvanın kullanıldığı görülmüştür. Cemaat mensuplarının hayvan tercihleri farklı bölgelerdeki yörüklerle paralellik gösterirken, hane başı ortalama kazanç bakımından farklılıkların olduğu belirlenmiştir.

Bir yörük cemaati olan Gökçeli cemaati, XIX. yüzyılın ilk yarısında geleneksel konar-göçer yaşam tarzını muhafaza ederek, yaylak-kışlak arasında yürümeye devam etmiş, ancak bulunduğu coğrafyaya adapte olarak sahiplenmek suretiyle bütün üretim imkânlarından azami ölçüde yararlanmaya çalışmıştır.

Kaynakça

I-Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

A. Defterler

MAD.d. (Maliyeden Müdevver Defterler): 6112

ML.VRD.TMT.d. (Maliye Nezâreti Varidat Temettuat Defterleri):
14514 14874, 14875, 14876, 14877, 14878, 14880, 14881,
14882, 14883, 14884, 14885, 14886, 14887, 14888, 14889,
14890, 14891, 1887

NFS.d. (Nüfus Defterleri): 2241, 2249, 2249, 2251, 2368, 2383,
2510

TT.d. (Tapu Tahrir Defterleri): 19

Yayınlanmış Tahrir Defterleri: *Defter-i Mufassal-ı Liva-i Amasya Cild'ül Evvel* (2015). Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Ankara.

B. Perakende Belgeler

A.}MKT.UM. (Sadaret Umum Vilayet Evrakı): 132/87

C.ZB. (Cevdet Zabtiye): 64/3156

II. Salnameler

Salnâme-i Vilâyet-i Sivas, (H.1287), Sivas Vilâyet Matbaası, Sivas
1287

III. Araştırma Eserler

- Afyoncu, Erhan (2000). "Ulu Yörük (1485-1574)". *Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri*, Tarsus. s. 1-7.
- Ak, Mehmet (2013). "19. Yüzyılın İlk Yarısında Gülnar Yörükleri". *OTAM*, S.34, s.1-18.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi* (2010). Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı, İstanbul.
- Bulduk, Üçler (2016). "Akkoyunlulardan Koyun Baba'ya: Sosyal Hayat ve Din İlişkisi İçinde Tüklerde Koyun Kültürü". *Nehrin Piri: Koyunbaba Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Çorum, s. 363, 372.
- Çadırcı, Musa (1989) "Türkiye'de Kaza Yönetimi". *Belleten*, C.LIII, S.206, s.237-257
- Demir, Alparslan ve Dönder Yasin (2017). "Amasya Tarihine Işık Tutacak Yeni Bir Şeriyeye Sicili-II". *Uluslara Arası Amasya Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*. C. I. Amasya: Amasya Valiliği ve Amasya Belediyesi.
- Fidan, Ahmet- Kardeş, Nevin- Önen, Salih- Gökdemir, Sevgi-Erkiran, Hanifi- Koç, Hasan ve Başbuğ, Nazmiye (1996). *M.E.B. Örnekleriyle Türkçe Sözlük*. I, II, III ve IV. Cilt. Ankara: TTK Basımevi.
- Genç, Mehmet (2003). "Malikâne-Divani". *İslam Ansiklopedisi* C. XXVII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 518-519.
- Gülten, Sadullah (2009). "Yörük Adına Dair Bazı Düşünceler". *AKEV. Akademi Dergisi*, S. 39, s.1-10.
- Gündüz, Tufan (2005). *XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Danismendli Türkmenleri*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Gündüz, Tufan (2015). *Anadolu'da Türk Aşiretleri*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Gürbüz, Adnan (1993). *Toprak Vakıf İlişkileri Çerçevesinde XVI. Yüzyılda Amasya Sancağı*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Halaçoğlu, Yusuf (2010). *Osmanlı Kimliği ve Aşiretler*. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.

- Özel, Bilal (2016). *Boynuyoğunlular Yörük Türkmenleri*. Eskişehir: Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınıdır.
- Sümer, Faruk (1970). "Anadolu'da Moğollar". *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S: 1, s.1-147.
- Sümer, Faruk (2013). "Yörükler". *İslam Ansiklopedisi* C. 33. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s.570-573.
- Şahin, İlhan (2006). *Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler*. İstanbul: Eren Yayınları.
- Şahbaz, Davut (2018). *XVI. Yüzyılda Ulu Yörük Teşekkülleri (Etrak-ı Büzürk)*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şemseddin Sami (1987). *Kamus-ı Türki*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Türkay, Cevdet (2012). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak ve Aşiretler*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Yasar, Abdizade Hüseyin Hüsameddin (2013). *Amasya Tarihi*. Yay. haz. Mesut Aydın-Güler Aydın. I-II. Cilt. Amasya: Amasya Belediyesi Yayınları.

Ek-1: Çoran, Karayakub, Gökçeli, Göynücek ve Köseyüb kışlak/köylerindeki Gökçeli Cemaati Mensuplarının Yaylalarının Bulunduğu Karadağ Silsilesinin Uydu Görüntüsü.

